

Василь Вікторович САЗОНОВ,
кандидат юридичних наук,
докторант
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

НАПРЯМКИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Окреслено основні напрямки кримінологічного забезпечення економічної безпеки України. Визначено його структуру та сутність, охарактеризовано зміст функціональних складових. Зосереджено увагу на особливостях нормативно-правового, організаційно-управлінського, інформаційного та науково-методичного компонентів забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: економічна безпека, сталий розвиток економіки, загрози економічній безпеці, захист, кримінологічне забезпечення, економічна злочинність.

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогоднішній рівень економічної безпеки України характеризується як низький, що зумовлено наявністю великої кількості внутрішніх і зовнішніх економічних загроз. у сучасній науковій літературі вчені-кримінологи говорять про криміналізацію економіки, тобто соціальний деструктивний процес, у межах якого легальні економічні інститути набувають рис тіншових та/або кримінальних у зв'язку з поширенням правопорушень або злочинів економічної спрямованості й корисливо-мотивованих посягань на законну діяльність суб'єктів господарювання, що призводять до негативних наслідків у вигляді матеріальної шкоди [1, с. 4]. Це в сучасних умовах є першочерговими проблемами державного рівня, вивченням яких займалися такі вчені, як П. П. Андрушко, О. М. Бандурка, В. С. Батиргареева, А. М. Бойко, В. В. Василевич, В. О. Глушков, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, Н. О. Гуторова, І. М. Даньшин, Т. А. Денисова, О. М. Джуза, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, О. М. Литвинов, О. М. Литвак, М. І. Мельник, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, В. І. Шақун та інші. зазначені науковці досліджували економічну безпеку країни в різних її проявах.

Незважаючи на достатньо високий рівень наукової уваги до цієї проблематики, питання, пов'язані саме із кримінологічним забезпеченням економічної безпеки, потребують більш детального розгляду, адже економічні процеси вимагають системного моніторингу, а загрози економічній безпеці, що постійно виникають, потребують вчасного виявлення та швидкої нейтралізації. Тому формування ефективної системи економічних відносин, стійкої до негативних зовнішніх впливів і водночас інтегрованої до міжнародного економічного простору, є одним із найважливіших та найактуальніших завдань національної політики держави.

Цілісна система забезпечення економічної безпеки являє собою основу ефективного функціонування будь-якої країни, а кримінологічна складова у цій системі виступає центральною ланкою. Це обумовлює **актуальність цієї публікації**.

Метою статті є окреслення структури й основних функціональних складових системи кримінологічного забезпечення економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Економічний та соціальний стан в Україні за 2013–2017 роки змінився у бік погіршення через реалізацію загроз національній безпеці практично в усіх її сферах, але найбільш негативний вплив обумовлюється економічною, внутрішньополітичною, воєнною й інформаційною сферами. Через переважання в системі суспільних відносин саме безвідповідальності та недостатніх важелів становлення соціальної відповідальності зросла кількість економічних і соціальних втрат [2, с. 173].

Ключовою умовою нової якості економічного зростання є забезпечення економічної безпеки шляхом системної протидії організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних і правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації.

Тобто, протидія економічній злочинності в ситуації, що склалася, є підґрунтям для забезпечення економічної безпеки в Україні й, відповідно, підняття рівня її соціально-економічного розвитку.

Протидія злочинності – це особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, що являє собою різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних і недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня [3, с. 277].

Кримінологічне забезпечення слід розглядати як створення умов, в результаті яких має настати сприятлива для діяльності суб'єктів протидії злочинності ситуація або їх множина. Воно являє собою допоміжну діяльність у вигляді створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб'єктами (державними, недержавними органами й установами, громадськими формуваннями й окремими громадянами) впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня [4, с. 187].

З огляду на те, що систему органів протидії економічній злочинності створюють переважно державні органи, головним завданням яких є протидія економічній злочинності, тобто органи, які діють у межах кримінального судочинства, як-то Служба безпеки України, органи прокуратури, Департамент захисту економіки Національної поліції України, Державна фіскальна служба, Національне антикорупційне бюро України, казначейська служба, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна аудиторська служба України та Рахункова Палата, відповідно забезпечення умов для ефективної їх діяльності у сфері протидії економічній злочинності і є завданням кримінологічного забезпечення.

При цьому напрямками кримінологічного забезпечення є сукупність заходів нормативно-правового, організаційно-управлінського, інформаційного та науково-методичного характеру, які являють собою елементи системи кримінологічного забезпечення протидії економічній злочинності. Далі пропонуємо розглянути зміст кожного з указаних напрямків щодо забезпечення економічної безпеки України.

Нормативно-правове забезпечення. Протидія злочинності, серед іншого економічній, ґрунтується на законодавчій основі, якою керуються суб'єкти відповідної діяльності під час здійснення покладених на них обов'язків. Фактично воно являє собою створення матеріальних і процесуальних умов для забезпечення ефективності діяльності суб'єктів протидії економічній злочинності.

До правових засобів протидії злочинності належать такі: 1) Конституція України; 2) міжнародні договори, ратифіковані ВРУ; 3) кодифіковані нормативно-правові акти 4) закони України 5) підзаконні акти 6) акти застосування норм права; 7) судовий прецедент і судова практика.

Актуальність дослідження цього напрямку кримінологічного забезпечення обумовлюється реформуванням і постійними законодавчими змінами у правовому регулюванні економічних процесів країни.

Основу нормативно-правового забезпечення протидії злочинності складають правове регулювання, правові засоби, правові явища та правовий вплив, за допомогою яких суб'єкти протидії злочинності реалізують відповідні заходи.

Невідповідність і суперечливість нормативних актів з регулювання економічних процесів призвели до серйозних прорахунків, допущених на

початкових етапах реформ, послаблення системи державного регулювання й контролю, що разом із недосконалістю правової бази, відсутністю дієвої державної політики у соціальній сфері й занепадом духовності та моралі суспільства стали головними чинниками, що сприяли зростанню злочинності, особливо її організованих форм, а також корупції.

У провідних західних країнах концепція національної економічної безпеки являє собою теоретичну основу економічної політики країни. Вона утворюється спільними зусиллями вчених і фахівців певних державних структур і відбиває в концентрованому вигляді погляди на сутність змін та шляхи забезпечення (захисту) національних економічних інтересів.

Аналізуючи стан законодавчого забезпечення діяльності з протидії економічній злочинності, слід зауважити, що суттєвим його недоліком є відсутність уніфікованого нормативно-правового акта, яким було б врегульовано державну політику у цій сфері.

Перехід до інноваційної моделі соціально-економічного розвитку робить особливо актуальною цілеспрямовану діяльність із забезпечення економічної безпеки країни та її громадян на основі єдиної державної стратегії як нормативно-правового акта. Саме такий правовий документ стає тією методологічною основою, на базі якої відбувається правове регулювання економічних відносин у країні. Він повинен систематизувати й інтегрувати всі конкретні закони економіко-правового плану. у такому разі можна сподіватися на взаємодоповнюючу, синхронну дію низки законів у єдиному напрямі та з певною ефективністю. в Україні, як відомо, спостерігається зворотний ефект [5, с. 281].

У зв'язку з цим, як справедливо пропонує низка науковців, нагальною є необхідність розроблення та затвердження на державному рівні обґрунтованої Концепції економічної безпеки України, реалізація якої створить можливості ефективного захисту й реалізації національних економічних інтересів на основі цілеспрямованого впливу на існуючі загрози зовнішнього та внутрішнього походження [6, с. 14].

Організаційно-управлінське забезпечення. Ефективність діяльності відповідних суб'єктів протидії економічній злочинності прямо залежить від якості організаційного забезпечення, адже організація є вирішальною ланкою будь-якої діяльності. Суть організації полягає у тому, щоб кожний був на своєму місці та виконував належні обов'язки. Ця дуже проста істина є водночас основою науки та практики управління, у тому числі профілактики злочинів. у сфері протидії злочинності, як і в інших сферах, управління й організація є органічно поєднаними між собою та прямо залежать одне від одного [7, с. 63].

Організаційно-управлінська сфера кримінологічного забезпечення – це цілеспрямована діяльність з організації процесу протидії злочинності, який складається із системи різнорідних заходів, що здійснюються у певних формах та із застосуванням спеціальних методів; складовими такої багатоаспектної діяльності є її мета, суб'єкти й об'єкти, принципи, форми й методи її реалізації. Результат такої діяльності виражається у створенні

впорядкованої та взаємоузгодженої системи суб'єктів протидії злочинності (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), функціонування яких обумовлюється досягненням спільної мети [4, с. 195].

Інформаційне забезпечення правоохоронної діяльності є якісно необхідним підґрунтям для підвищення ефективності протидії злочинності. Від якості й адекватності інформації про потенційні та реальні загрози економічній безпеці країни залежать результативність та ефективність протидії їм, недопущення та мінімізація негативних наслідків.

Інформаційне забезпечення протидії економічній злочинності являє собою структурно складну діяльність відповідних органів, спрямовану на одержання, використання, зберігання, обробку та передання кримінологічно значущої інформації з метою вирішення основних завдань протидії злочинним проявам, що становлять загрозу економічній безпеці країни.

Сучасний розвиток інформаційних технологій змінює і суспільство, і злочинність як соціальне явище. Інформаційно-мережеві відносини в різних сферах життєдіяльності набувають дедалі більшої актуальності. Значного поширення отримують кіберзлочини, що мають значну специфіку скоєння та профілактики. З огляду на це інформаційне забезпечення протидії економічній злочинності має відповідати вимогам часу. Але на сьогодні слід констатувати явну невідповідність між рівнем розвитку інформаційних систем і технологій з існуючими потребами правоохоронних органів у цій сфері.

Крім того, недостатнім є фінансове та кадрове забезпечення, узв'язку з чим слід указати на безсистемність і неузгодженість у зборі інформації, її розосередженість по різних відомствах. З метою вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення протидії економічній злочинності необхідно створити єдину державну інтегровану інформаційну систему для забезпечення постійного моніторингу економіки з метою подальшого швидкого виявлення й ефективного прогнозування загроз економічній безпеці.

Науково-методичне забезпечення. Ефективність протидії злочинності залежить від ступеня наукового забезпечення й аналітичного супроводження на всіх рівнях, інтенсивності взаємодії вчених і практиків різних дотичних галузей науки у справі формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні процеси й тенденції, наявні в Україні, вимагають постійного наукового відстеження, глибокого й детального дослідження криміногенної обстановки та внесення відповідних коректив у стратегію й тактику протидії злочинності [8, с. 6].

Виключну роль у цьому процесі відіграють кримінологічні дослідження. Вони є неocenними щодо своєчасного виявлення прогалин у нормативно-правовому регулюванні питань, що стосуються забезпечення економічної безпеки й вирішення проблем правозастосовної практики.

Одним з основних призначень кримінологічних досліджень є практика їх реалізації у правоохоронній діяльності. Саме кримінологічна наука шукає науково обґрунтовані шляхи вирішення проблемних питань стосовно злочинності та заходів протидії їй. Вони знаходять своє втілення в розробці практичних рекомендацій із приводу організаційних і методичних аспектів протидії злочинності в цілому й економічній зокрема. Ці дослідження дають підстави для здійснення таких видів діяльності, як кримінологічний моніторинг, кримінологічне прогнозування та кримінологічне планування протидії злочинності. Вони лежать у підґрунті визначення тенденцій розвитку економічної злочинності, обґрунтовують прогнозування та планування заходів протидії їй та визначення основних напрямів її розвитку.

Ураховуючи викладене, безсумнівною є необхідність інтенсифікації наукової розробки широкого кола актуальних питань протидії економічній злочинності як одній з основних загроз економічній безпеці держави.

Указані напрямки кримінологічного забезпечення протидії економічній злочинності є ключем до забезпечення економічної безпеки країни. Вони є елементами однієї системи і, відповідно, реалізовуватись повинні у взаємодії та взаємозв'язку між собою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розгорнута характеристика процесів криміналізації економіки й виявлення кримінологічних закономірностей і детермінант формування кримінальних практик у сфері господарювання дадуть змогу більш повно зрозуміти розвиток цих процесів у взаємозв'язку з легальними економічними інститутами, що дозволить у подальшому більш ефективно впроваджувати інституційний механізм протидії економічній злочинності.

Таким чином, економічна безпека держави потребує постійного різностороннього спостереження та вивчення з метою своєчасного виявлення й ефективної нейтралізації негативних чинників, які продукують загрози її стабільному розвитку. Кримінологічне забезпечення економічної безпеки України – це динамічний процес, який вимагає комплексного та системного підходу, його гостра практична необхідність є безсумнівною, а планомірне здійснення окресленої вище сукупності заходів нормативно-правового, організаційно-управлінського, інформаційного та науково-методичного характеру створить сприятливі умови для діяльності суб'єктів протидії економічній злочинності. А це одне з першочергових завдань держави, і воно не може бути вирішене в межах існуючих застарілих форм і методів діяльності суб'єктів.

Назріла гостра практична необхідність у розробці науково обґрунтованих новітніх механізмів забезпечення економічної безпеки з урахуванням тих ризиків і загроз, які існують на сьогодні.

Тільки довгострокова концептуальна та науково обґрунтована система кримінологічного забезпечення економічної безпеки може бути

запорукою подолання кризи в зазначеній сфері та забезпечить успіх цієї діяльності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Маслій І. В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2015. 229 с.
2. Грищенко І. М., Новікова О. Ф. Економічна безпека України : монографія / за ред. В. Г. Федоренка. Київ : ДКС центр. 2017. 462 с.
3. Кримінологічний довідник : довідкове видання/за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Бандурки О. М.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Джужі О. М. і д-ра юрид. наук, проф. Литвинова О. М. Харків : Золота миля, 2013. 412 с.
4. Кримінологія. Академічний курс / кол. авторів; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.
5. Грищенко О. А., Макуха С. М. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2009. 312 с.
6. Богма О. С. Аналіз рівня економічної безпеки України за основними складовими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 8, ч. 1. С. 11–14
7. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Харків : НікаНова, 2012. 315 с.
8. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 6–10.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2019.

Василий Викторович САЗОНОВ,

кандидат юридических наук, докторант

(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков, Украина)

НАПРАВЛЕНИЯ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Очерчены основные направления криминологического обеспечения экономической безопасности Украины. Определены его структура и сущность, охарактеризовано содержание функциональных составляющих. Сосредоточено внимание на особенностях нормативно-правового, организационно-управленческого, информационного и научно-методического компонента обеспечения экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, стабильное развитие экономики, угрозы экономической безопасности, защита, криминологическое обеспечение, экономическая преступность.*

Vasyl V. SAZONOV,

PhD in Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

DIRECTIONS OF THE CRIMINOLOGICAL PROVISION OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The author of the article outlines the main directions of criminological provision of economic security of Ukraine. Its structure and essence have been determined; the content of functional components has been characterized. Special attention has been focused on the peculiarities of the normative and legal, organizational and managerial, information, scientific and methodological component of ensuring the economic security of Ukraine.

Key words: *economic security, stable development of the economy, threats to economic security, protection, criminological provision, economic crime.*